

BILDUMA:

Artxibo eta Argitalpenak Zerbitzuaren aldizkaria. Errenteriako Udala (Gipuzkoa)

Erredakzio Batzordea:

Juan Carlos Jiménez de Aberasturi Corta

José Ramón Cruz Mundet

Leonor García Vázquez

Argitaratzen du:

Errenteriako Udala. Udal Artxiboa.

Idazlanak, harpidetzak eta administrazioa:

Errenteriako Udal Artxiboa

Errenteriako Udala

Herriko plaza, z/g

20100 Errenteria

Tfno.: 943 44 96 10

Fax: 943 44 96 60

E-mail: archivo@errenteria.net

Banaketa:

ELKAR

Portuetxe, 88

20018 Donostia

Tfno.: 943 31 03 01

Fax: isors@elkar.com

Lege Gordailua: SS-301/90

I.S.S.N.: 0214-624X

BILDUMA (Errenteria)

Antza komunikazioa grafikoa. Lasarte-Oria

Bildumako ale hau bideraturik dago elebitan argitaratzeko Errenteriako Udalak bi urtean behin ematen duen “Koldo Mitxelena” Ikerketa Bekaren 10. deialdiaren ikerketa lanaren bertsio laburtua. Deialdi horren ikerketa lan osoa ere argitaratu da formatu digitalean. Iago Irijoa Cortés-en eta David Martín Sánchez-en *Errenteria a inicios de la Edad Moderna (1495-1544)* eskuragarri duzue Udalaren web orrian argitaratuta: www.errenteria.net.

Epaimahai kalifikatzailea honako hauek osatu zuten: Joseba Etxarte Martín, lehendakaria; Elixabete Perez Gaztelu, Juan Carlos Jiménez de Aberasturi Corta, Mikel Zabaleta García eta Leonor García Vázquez. Epaimahaikoak Errenterian bildu ziren, 2010eko uztailaren 29an. Aurkezturiko 10 ikerketa proiektuak aztertu zituzten, eta aho batez erabaki zuten beka hori Iago Irijoa Cortés-en eta David Martín Sánchez-en lanari adjudikatzea. Lanak *Errenteria a inicios de la Edad Moderna (1495-1544)* izenburua zuen. Bigarren hautatua izan zen *Delincuencia civil y criminal en Errenteria a fines de la Edad Media y principios de la Edad Moderna (1475-1520)* izenburuko lana, M^a. Cristina Redondo Jarillo-k egina, eta hirugarren izan zen *Arcaida de celuloide. La imagen de Euskadi en el No-Do (1943-1981)* izenburuko lana, José Manuel Pelaez Roperok egina.

SARRERA

Hemen aurkezten dugun lanak, 1495-1544 urte bitartean Errenteriako udalbatzaren eta hiribilduaren ezagueran eta azterketan sakontzea du helburu. Garai hori aukeratzeko arrazoiak bi izan dira: batetik, XV. mendearen amaierak eta XVI. mendearen lehen erdialdeak Errenteriaren eta eskualdearen historian oso garai interesgarria osatzen dutelako, loraldi eta zabalkuntza garaia, hain zuzen ere.

Bestetik, Oarsoaldean aro berri bat ate joka dugulako, 1474 eta 1495 urte bitartean jazotako hainbat gertakarik, aurreko mendeetan bizi zen egoera aldatuko baitute. Garrantzitsuena, zalantzarik gabe, Oiartzunen behin betiko independentzia eta honen eta Errenteriaren artean emango den banaketa izango da. Hala, XVI. mendeko lehen hamarkadetan, Oreretako lekuan kokatutako hirigunea, “Villanueva de Oiartzun” izatetik “La Rentería”ra pasako dena¹, estrategia berriak abian jarzera behartuta egongo da.

Prozesu honen guztiaren jatorria 1320 urtean dugu, “Oiartzungo hiribildu berria” edo “Villanueva de Oiarso” izeneko hiribildua sortu zenean. Gertakaria bera ez da ez-ohikoa, baina bere izena oso adierazgarria da. Populazio gune hau,

¹ Azpimarratu nahi dugu paragrafo hauetan protagonista nagusia izango den hiribildua izendatzeko izen ofiziala erabiliko dugula (Errenteria). Ez dagokigu gaur egungo auzotarrek beraien herria izendatzeko erabili nahi duten izenaren inguruko eztabaidan sartzea eta ezta horretarako zein izen den berreskuratu behar dutena esatea ere. Alabaina, gogoratu nahi dugu “Orereta” izenak populazio gune berria kokatuko zen lekuari erreferentzia egiten diola; ziurrenik, hori hautatzerako orduan, bailarako hainbat biztanle han edo inguruetan bizi zirelako. Dena den, azpimarratu behar dugu hiri-gutunean leku honi ez zaiola (Azpeitia, Tolosa edo Ordiziako kasuetan ez bezala) “puebla” izenarekin aipamenik egiten, alegia, antolatutako eta finkatutako populazio gune moduan.

“Villanueva de Oiartzun” izenari dagokionez, XIV eta XV. mende artean hartu zuen izen ofiziala izan zen. “La Rentería”, berriz, laurehungarrenaren amaieran, ziurrenik Oiartzunen independentziaren ildotik eta bailararen eta hiribilduaren arteko nahasketarik ez izateko, gailendu zen izena dugu.

Edonola ere, nafar dokumentazioan “Rentería” izena dagoeneko XIV. mende erdialdean dugu, 1357 urtean (ikus HH. EE.: *Los señores de la guerra y de la tierra: nuevos textos para el estudio de los Parientes Mayores guipuzcoanos (1256-1548)*). Donostia: GFA, 2000, 57. dok., 144 orr.). Halaber, gutxienez XVI. mendeko bigarren herenetik aurrerako nafar dokumentazioak ere, “Errenteria/ Herrenteria” euskal forma jasotzen du (ikus, adibidez, NAO. Procesos. 9183, 1533 urtea).

Gipuzkoako Artzapez-Barruti Txikia osatuz¹⁰. Probintziako gainontzeko lurraldea, Kalagorriko gotzaindegiaren pean zegoen Deba bailarako barne-zati bat izan ezik, Iruñeko apezpikutzak bere gain zuen eremua zen. Ondorioz, Gaztelako Koroaren Omuga-lurralde bat, erlijio arloan atzerritarren esku zegoen eta beraz, Probintziako esparru handi batean, eragin erlijioso-politikoa errege gaztelarren interes ezberdinek zeharkatzen zuten. Egoera honen aurrean, XVI. mende hasieran, errege gaztelarrek Frantzia eta Nafarroaren eragina mozteko edo ekiditeko saiakerak indartu zituzten.

Azken erreinu horren konkistak eta Karlos V.aren aldeko gotzain iruindarraren izendapenak, Nafarroak Gipuzkoan zituen eskumenen inguruan neurririk ez harzea ekarri zuen eta orduz geroztik, Frantziaren eraginpean zegoen zonaldean

Oiartzungo Lartaungo Done Eztebe eliza. 1320tik aurrera hiribiduak bere gain politika eta ekonomia esparruak hartu bazituen ere, XVI. mende hasiera arte, bailara zen eskumen erlijiosoak zituena (Argazkia: panoramio.com/photo/32416947).

¹⁰ CURIEL YARZA, I.: *La parroquia en el País Vasco-cantábrico durante la Baja Edad Media (c.1350-1530)*. Bilbo: EHU-UPV, 2009, 43-48 orr.; FORTÚN L. J.: "Guipúzcoa y las diócesis de Pamplona y Bayona". In: ORELLA UNZUÉ, J. L. (arg.): *El Pueblo Vasco en el Renacimiento (1491-1521)*. *Actas del Simposio celebrado en la Universidad de Deusto (San Sebastián) con motivo del Vº centenario del nacimiento de Ignacio de Loyola (1-5 Octubre de 1990)*. Bilbo: Ediciones Mensajero, 1991 491-501 orr.; eta TENA GARCÍA, M.ª S.: *La sociedad urbana en la Guipúzcoa costera medieval: San Sebastián, Rentería y Fuenterrabía, (1200-1500)*. Donostia: Dr. Camino, 1997, 281-288 orr.

Merkatal loturekin batera, harremanak, gure auzotarrek mugaren bi aldeetan egiten dituzten inbertsioetan agertuko dira. Pierres Gamongoak adibidez, Nafarroa iparraldean zeuden burdinolen inguruan inbertsio garrantzitsuak egin zituen²²⁵. Halaber, 1533an, Martin Perez Zamalbidekoak Eratsungo Asura burdinolaren hiru laurdenak errentan hartu zituen²²⁶. Gure garairako daturik goiztiarrena Martin Isastikoak ematen digu. Leitzatik gertu zegoen Eleuna burdinolaren jabe zen eta 1512an, nafar erregeak baimena eman zion ondasun hori berreraikitzeo, 10 urteko zerga salbuespenarekin batera²²⁷.

Bestalde, nafar auzotarrek inbertsioetan aritzeak hainbat ondare higiezin eta lur eskuratu edo ustiatzeko aukera eman zien. Hala, Elamako olagizon Juanes Arbidekoak Juan Goizuetakoari zor zizkion kintal burdinen hornidura egin ez zionez, ordainetan Lesakan zituen etxeak eta sagardi zati bat eman zizkion²²⁸. Bestalde, eta Errenterian gertatu zen bezala, gure hiribilduko auzotarrek hainbat nafar herrietako hiri-ondasunen ustiaketan parte hartu zuten. 1537 inguruan, Diego La Torrekoak Eratsungo udalbatzari Asurako burdinolatik gertu zeuden hainbat mendi erosi zizkion. Kasu honetan, salmenta hau Diegok zituen negozioetara bideratua zegoen, ardo inportaziora hain zuzen. Izan ere, lur horietako egurra 1.000 bota egiteko erabiliko zuen, Diegok eta Zubietako auzotar zen Martitxo Oiarbidekoak upamehegileak hitzartutakoaren arabera²²⁹.

Negozioen inguruan sortutako harremanak esparru hori gainditu zutelaren isla ezkontza-hitzarmenak dira. Hala, Errenteriaren eta Nafarroa iparraldearen arteko kontaktua bi loturetan ikus dezakegu: batetik, Zabaletako jaunen eta Gabiriarren artekoa eta bestetik, Altxateko jaunen eta Olaitarren artekoa. Baina bi ezkontzak alde bateko zein besteko pertsonak izan zituzten erlazioen erakusle badira ere, biek ala biek beste esanahi bat dute. Izan ere, gizartean maila gorenean dauden leinuak dira eta horregatik, agian ez dira familia apalagoetan gerta daitekeen prozesuaren erakusgarri. Baina azken hauen inguruan hainbat datu ditugu eta horiei esker, gurean izango diren nafar kutsuko abizenek, loturak merkataritzatik gizartera pasa zirelaren prozesua oso ongi erakusten dute.

Adibiderik eredugarriena Goizueta abizenarekin dugu, gure hiribilduan etengabe agertzen baita. Alabaina, eta Lezo edo Villaviciosa bezalako abizen pasaitarren kasuan bezala, ez du esan nahi abizen hori duten pertsonak zuzeneko odolkideta-

²²⁵ Hainbat adibidetarako, ikus NAO. Procesos, 8851, 64734/16006330, 95274/16010853, 13804, 197560 edo 117999 espedienteak.

²²⁶ NAO. Procesos, 9183.

²²⁷ NAO. Comptos. 168. kaxa, 12. zbkia.

²²⁸ ARChV. Pleitos Civiles. Varela, Fenecidos, 497-1, 44 at. eta 47 at. folk.

²²⁹ NAO. Procesos, 143475. Botak, San Lúcar de Barramedako auzotar zen on Alonso de Bustorentzako ziren eta hara Pierres Gamongoaren nao batean joango ziren.